

Wykład 9

Zadanie Zbadać, czy forma:

$$g(x_1, x_2, x_3) = [x_1, x_2, x_3] \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 5 & 2 \\ 3 & 2 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix}$$

jest dodatnio określona.

Rozwiązanie Wystarczy zbadać, czy dodatnie są minory główne, a więc wyznaczniki:

$$\begin{aligned} G_1 &= 1 \\ G_2 &= \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 2 & 5 \end{vmatrix} = 1 > 0 \\ G_3 &= \begin{vmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 5 & 2 \\ 3 & 2 & 0 \end{vmatrix} = -25 < 0 \end{aligned}$$

To oznacza, że ta forma nie jest dodatnio określona. Rzeczywiście $g(1, 1, -2) = -10 < 0$.

Sprowadzanie formy kwadratowej do postaci kanonicznej

Niech g będzie formą kwadratową w przestrzeni $\mathbb{R}^n$, wtedy g może być zapisane w postaci:

$$g(x_1, x_2, \dots, x_n) = \sum_{i=1}^n g_{ii}x_i^2 + 2 \sum_{i=1, j=1, i < j}^n g_{ij}x_i x_j$$

w przedstawieniu tym mogą występować elementy po $x_i x_j$. Zadanie sprowadzania do postaci kanonicznej polega więc na "pozbywaniu się" tych elementów. Dokładniej mówiąc zadanie to polega na szukaniu zmiennych $y_1, y_2, \dots, y_n$ zależnych liniowo od $x_1, x_2, \dots, x_n$, dla których forma kwadratowa g ma przedstawienie:

$$g(y_1, \dots, y_n) = a_1 y_1^2 + a_2 y_2^2 + \dots + a_n y_n^2$$

Istnieje kilka metod sprowadzania do postaci kanonicznej. Tutaj omówimy dwie podstawowe: metodę Lagrange'a i metodę Jacobiego.

Metoda Lagrange'a

Metoda Lagrange'a wykorzystuje uogólnienie wzoru skróconego mnożenia na kwadrat sumy elementów, a mianowicie:

$$(b_1 + b_2 + \dots + b_n)^2 = b_1^2 + b_2^2 + \dots + b_n^2 + 2 \sum_{i=1, j=1, i < j} b_i b_j$$

Metodę tą omówimy na przykładzie. Niech

$$g(x_1, x_2, x_3) = 2x_1^2 - x_2^2 + 3x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 3x_2x_3$$

wtedy możemy zebrać elementy, które zawierają x_1 i otrzymujemy:

$$g(x_1, x_2, x_3) = 2(x_1^2 + x_1x_2 - 2x_1x_3) - x_2^2 + 3x_3^2 - 3x_2x_3$$

następnie "wyciągamy kwadrat" zgodnie z powyższym wzorem:

$$g(x_1, x_2, x_3) = 2(x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3)^2 - \frac{1}{2}x_2^2 - 2x_3^2 + 2x_2x_3 - x_2^2 + 3x_3^2 - 3x_2x_3$$

stąd

$$g(x_1, x_2, x_3) = 2(x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3)^2 - \frac{3}{2}x_2^2 + x_3^2 - x_2x_3$$

dalej postępujemy podobnie jak powyżej z "kawałkiem" zawierającym tylko zmienne x_2, x_3 , a więc:

$$\begin{aligned} g(x_1, x_2, x_3) &= 2(x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3)^2 - \frac{3}{2}(x_2^2 + \frac{2}{3}x_2x_3) + x_3^2 = \\ &= 2(x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3)^2 - \frac{3}{2}(x_2 + \frac{1}{3}x_3)^2 + \frac{1}{6}x_3^2 + x_3^2 = \\ &= 2(x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3)^2 - \frac{3}{2}(x_2 + \frac{1}{3}x_3)^2 + \frac{7}{6}x_3^2 \end{aligned}$$

Jeśli przyjmiemy teraz $y_1 = x_1 + \frac{1}{2}x_2 - x_3$, $y_2 = x_2 + \frac{1}{3}x_3$, $y_3 = x_3$ to otrzymamy:

$$g(y_1, y_2, y_3) = 2y_1^2 - \frac{3}{2}y_2^2 + \frac{7}{6}y_3^2$$

otrzymane przedstawienie jest więc postacią kanoniczną naszej formy.

Metoda Jacobiego

Metoda Jacobiego polega na wykorzystaniu algorytmu podobnego do algorytmu ortogonalizacji *Grama – Schmidta*. Omówimy tą metodę na tym samym przykładzie co poprzednio:

$$g(x_1, x_2, x_3) = 2x_1^2 - x_2^2 + 3x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 3x_2x_3$$

wtedy w bazie kanonicznej macierz tej formy jest następująca:

$$G = \begin{bmatrix} 2 & 1 & -2 \\ 1 & -1 & -\frac{3}{2} \\ -2 & -\frac{3}{2} & 3 \end{bmatrix}$$

Szukamy bazy b_1, b_2, b_3 takiej, że $f(b_i, b_j) = 0$ jeśli $i \neq j$. Bazę tą szukamy w postaci:

$$\begin{aligned} b_1 &= e_1 \\ b_2 &= e_2 + k_{12}b_1 \\ b_3 &= e_3 + k_{13}b_1 + k_{23}b_2 \end{aligned}$$

Podobnie jak w przypadku ortogonalizacji *Grama – Schmidta* otrzymujemy $k_{ij} = -\frac{f(b_i, e_j)}{f(b_i, b_i)}$, a więc:

$$k_{12} = -\frac{f(b_1, e_2)}{f(b_1, b_1)} = -\frac{1}{2}$$

i

$$b_2 = \left[-\frac{1}{2}, 1, 0\right]$$

dalej mamy:

$$k_{13} = -\frac{f(b_1, e_3)}{f(b_1, b_1)} = 1, k_{23} = -\frac{f(b_2, e_3)}{f(b_2, b_2)} = -\frac{1}{3}$$

stąd:

$$b_3 = \left[\frac{7}{6}, -\frac{1}{3}, 1\right]$$

ponadto $f(b_3, b_3) = \frac{7}{6}$. Wtedy postać kanoniczna naszej formy dwuliniowej jest następująca:

$$f(y_1, y_2, y_3) = f(b_1, b_1)y_1^2 + f(b_2, b_2)y_2^2 + f(b_3, b_3)y_3^2 = 2y_1^2 - \frac{3}{2}y_2^2 + \frac{7}{6}y_3^2$$

i jeśli przez A oznaczymy macierz przejścia od bazy kanonicznej do bazy b_1, b_2, b_3 to otrzymamy związek między zmiennymi x_1, x_2, x_3 , a zmiennymi y_1, y_2, y_3 :

$$\begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = A \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \end{bmatrix}$$

W naszym przypadku:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & -\frac{1}{2} & \frac{7}{6} \\ 0 & 1 & -\frac{1}{3} \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

wtedy

$$A^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & \frac{1}{2} & -1 \\ 0 & 1 & \frac{1}{3} \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

i mamy:

$$\begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \end{bmatrix} = A^{-1} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & \frac{1}{2} & -1 \\ 0 & 1 & \frac{1}{3} \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix}$$

Można zauważyć, że współczynniki $f(b_i, b_i)$ (występujące przy y_i^2) są równe $\frac{\det G_{i-1}}{\det G_i}$, gdzie $\det G_0 = 1$, a $\det G_i$, $i = 1, 2, 3$ są minorami głównymi macierzy G .

Metoda Jacobiego ma pewne ograniczenia, jeśli bowiem któryś ze współczynników $f(b_i, b_i)$ jest równy zero to nie można wyznaczyć odpowiednich k_{ij} . Z tego co zostało powiedziane powyżej metoda Jacobiego działa wtedy gdy każdy z minorów głównych macierzy G jest różny od 0.

Na zakończenie naszych rozważań dotyczących przestrzeni euklidesowych i unitarnych zdefiniujemy pojęcie sprzężenia odwzorowania liniowego. Niech V będzie przestrzenią euklidesową (unitarną) i niech $\varphi : V \rightarrow V$ będzie homomorfizmem przestrzeni V , wtedy istnieje dokładnie jeden homomorfizm φ^* , taki że dla każdego $u, v \in V$:

$$(\varphi(u)|v) = (u|\varphi^*(v))$$

Operator φ^* nazywamy operatorem sprzężonym z operatorem φ .

Jeśli $V = \mathbb{C}^n$ jest przestrzenią unitarną ze standardowym iloczynem skalarnym i A jest macierzą operatora φ to A^* jest macierzą operatora φ^* .